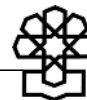

رویکردی به مفهوم و بایسته‌های «جهاد اقتصادی»

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	۱. جهاد اقتصادی در فرمایشات رهبری
۶	۲. مفاهیم و اقدامات متصور از جهاد اقتصادی
۲۲	۳. محورهای اصلی جهاد اقتصادی
۲۳	۴. برخی از مصادیق جهاد اقتصادی در بخش‌های مختلف
۲۶	نتیجه‌گیری
۲۹	منابع و مأخذ

رویکردی به مفهوم و بایسته‌های «جهاد اقتصادی»

چکیده

پس از آنکه رهبر انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در پیام نوروزی خود، سال ۱۳۹۰ را سال «جهاد اقتصادی» نامیدند، افراد و گروه‌های مختلف تلاش کردند تا با درک خود از مفهوم جهاد اقتصادی و به مقتضای حوزه مسئولیت خود گامی در جهت اعتلای این شعار بردارند، اما همانطور که شخص مقام معظم رهبری نیز هشدار دادند بسیاری از این حرکات نه‌تنها به اعتلای شعارها و اسامی منتخب کمک نمی‌کنند، بلکه خود برخلاف جهت فلسفه اعلام آن نام‌ها هستند.

در این گزارش، تلاش می‌شود تا با استفاده از فرمایشات رهبری در سه نشست اخیر خود در سال ۱۳۹۰ که به تبیین منظور خود از جهاد اقتصادی پرداخته‌اند و با استفاده از مفهوم جهاد و وضعیت اقتصادی کشور به تبیین مفهوم و بایسته‌های جهاد اقتصادی در ایران پرداخته و به برخی ناشایسته‌ها و نابایسته‌های احتمالی در عمل به این شعار اشاره شود.

در جمع‌بندی مطالب، بر لزوم توجه بر ۶ محور ذیل به‌عنوان محورهای اصلی جهاد اقتصادی تأکید می‌شود:

۱. تبیین فرهنگ اقتصادی یک انسان مسلمان و اشاعه آن در جامعه،
۲. ایجاد اعتماد برای بخش خصوصی (از طریق ایجاد ثبات و پیش‌بینی‌پذیری متغیرهای اقتصادی و مبارزه جهادگونه با فساد، رانت و انحصار به‌عنوان مقدمه جهاد در سایر عرصه‌های اقتصاد)،
۳. طراحی طرح جهاد اقتصادی (با تأکید بر الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، سند چشم‌انداز، برنامه پنجم توسعه، تعیین استراتژی توسعه صنعتی کشور، نقشه جامع علمی کشور و طرح آمایش سرزمین)،
۴. تهیه بسته توانمندسازی مردم (آموزش مهارت‌های اقتصادی) و بسته توانمندسازی بخش خصوصی،
۵. طراحی استراتژی روابط اقتصادی و سیاسی بلندمدت کشور با سایر کشورها و طراحی چگونگی مقابله با تحریم مبتنی بر استراتژی اتخاذ شده،
۶. شناسایی و تحت پوشش قرار دادن جمعیت فقیر مطلق کشور.

مقدمه

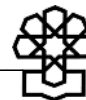
«نامگذاری سال» پس از گذشت تقریباً دو دهه از تولد آن، به یک سنت جاافتاده و سبک ویژه‌ای از آغاز سال تبدیل شده است. این امر پدیده‌ای چندوجهی محسوب می‌شود که از یک طرف با فرهنگ عمومی و ارتباطات اجتماعی و از طرف دیگر با امر اداره کشور و اولویت‌های سیاستگذاری ملی و بین‌المللی کشور مرتبط است. اگرچه «شعار سال» همواره مطمح‌نظر و مورد توجه عموم و نیز نخبگان جامعه بوده است، ولی در سال‌های اخیر به دلیل برجسته شدن نقش رهبری انقلاب در راهبری و ساماندهی عمومی کشور خصوصاً در مواقع بحران‌خیز و نیز به دلیل پیچیده شدن تحولات و مناسبات و به تبع ارتقای وجوه خلاقانه و جذاب شعارهای سال، بیش از پیش جدی گرفته می‌شود. در این میان نوع مواجهه با شعارهای سال در تجربه حداقل بیست‌ساله گذشته اندوخته تجربی و نظری فربه‌ی را برای پرداخت دقیق‌تر و تعامل صحیح‌تر با شعارهای سال‌های جدید فراهم آورده است.

هرچند کارکرد شعار سال نه تنها ناظر به سال پیش‌رو، بلکه ناظر به دهه آینده یا حتی ناظر به روند نضج تمدن اسلامی یا آینده انقلاب اسلامی است، اما این امر نباید منجر به غفلت از نتایج ملموس، واقعی و زودبازده در آن سال شود. اصولاً «شعار سال» برآمده از برداشت‌های عمومی رهبر انقلاب از مناسبات جاری کشور و انقلاب است که با هدف تقویت موردی بخش یا رفتار یا روندی خاص طراحی شده و در نتیجه نمی‌تواند و نباید جای چیزی مثل «چشم‌انداز بیست‌ساله» یا «برنامه‌های توسعه» و... را بگیرد.

قابل ذکر است که «شعار»، «برنامه» نیست، بلکه القا و ایجاد نوعی گفتمان برای سرعت دادن به برخی روندها و یا کاستن از شتاب برخی حرکت‌ها و رفتارها و رویه‌ها در مقاطع زمانی کوتاه‌مدت است. در نهایت اینکه «شعار سال» متولی ایجاد «اقتضائات» حرکت و پیشرفت کشور نیست، بلکه جهت‌گیری اصلی آن «رفع موانعی» است که بنابر موقعیت‌های مختلف زمانی در پیش پای حرکت عمومی کشور وجود دارد، هرچند که وجوهی اقتضائی نیز می‌تواند در شعار سال مستتر باشد.

با وجود آنکه، انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی فرهنگ‌محور است و همه مسائل اقتصادی، سیاسی، نظامی و... نظام باید در راستای اعتلای فرهنگی و تلاش در رساندن انسان‌ها به کمال خود باشند، اما به نظر می‌رسد به دلیل شرایط خاص، مقام معظم رهبری سال ۱۳۹۰ را سال جهاد اقتصادی نامیدند و اساسی‌ترین، بااهمیت‌ترین و فوری‌ترین مسئله کشور را در این سال مسائل اقتصادی عنوان کردند.

می‌توان تأثیرات بالای مسائل اقتصادی بر مسائل فرهنگی که در روایات متعدد معصومین بر آن توجه شده و نامناسب بودن وضعیت اقتصادی کشور (حداقل نسبت به سایر حوزه‌ها یا) نسبت

به اهداف اقتصادی نظام را مبنای این نامگذاری دانست. در ادامه پس از مرور مفهوم جهاد اقتصادی از دیدگاه رهبری، به مفاهیم و اقدامات متصور از «جهاد اقتصادی» پرداخته می‌شود.

۱. جهاد اقتصادی در فرمایشات رهبری

فرمایشات اخیر رهبری در مورد جهاد اقتصادی را می‌توان در ۶ موضوع:

- مسائل اقتصادی به‌عنوان اساسی‌ترین، مهمترین و فوری‌ترین مسئله کشور در حال حاضر،
 - معنای جهاد اقتصادی،
 - مصادیق جهاد اقتصادی،
 - مفاهیم مورد تأکید در جهاد اقتصادی،
 - الزامات و پیش‌نیازهای جهاد اقتصادی،
 - شاخص اصلی جهاد اقتصادی،
- دسته‌بندی کرد که در ادامه به این موضوعات پرداخته می‌شود:

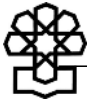
۱-۱. مسائل اقتصادی به‌عنوان اساسی‌ترین، مهمترین و فوری‌ترین مسئله در حال حاضر مقام معظم رهبری علاوه بر پیام نوروزی، در روز اول فروردین‌ماه در بارگاه رضوی نیز به این مسئله اشاره داشتند که: «اگرچه در کشور کارهای اساسی و ضروری باید انجام شود، اما صاحب‌نظران معتقدند یکی از مسائل دارای فوریت و اهمیت بیشتر در این برهه از زمان، مسائل اقتصادی و حرکت جهادگونه در این عرصه است».^۱

رهبری دو دلیل در مورد علت اهمیت و فوریت بیشتر مسائل اقتصادی نسبت به سایر امور در برهه زمانی کنونی را آن می‌داند که اولاً «از جمله اساسی‌ترین کارهای دشمنان ملت ما و کشور ما در مقابله با کشور ما مسائل اقتصادی است»^۲ و ثانیاً «اگر نظام اسلامی توانایی خود را در حل مشکلات اقتصادی به دنیا و همه ملت‌ها نشان دهد، این موضوع در پیشرفت کشور و عزت ملت ایران تأثیر بسیار زیادی خواهد داشت».^۳

۱. بیانات مقام معظم رهبری در جمع ده‌ها هزار نفر از زائران و مجاوران بارگاه ملکوتی ثامن‌الحجج علی‌ابن‌موسی‌الرضا (ع) در تاریخ ۱۳۹۰/۱/۱، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir

۲. پیام نوروزی سال ۱۳۹۰ رهبر معظم انقلاب اسلامی، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir

۳. بیانات مقام معظم رهبری در جمع ده‌ها هزار نفر از زائران و مجاوران بارگاه ملکوتی ثامن‌الحجج علی‌ابن‌موسی‌الرضا (ع) در تاریخ ۱۳۹۰/۱/۱، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir

۲-۱. معنای جهاد اقتصادی

در سخنان حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در سال جدید، می‌توان از سه تعبیر برای درک مفهوم جهاد اقتصادی از منظر ایشان استفاده کرد:

مقام معظم رهبری در یکی از دیدارهای نوروزی خود، با ذکر تفاوت جهاد اقتصادی با تلاش اقتصادی به روشن کردن مفهوم این جهاد کمک می‌کنند. ایشان می‌فرمایند: «تفاوت جهاد اقتصادی با تلاش اقتصادی این است که جهاد اقتصادی، با توجه به حضور دشمن در عرصه مقابله با پیشرفت کشور و ملت معنا پیدا می‌کند».^۱

در بخش دیگری از فرمایشات رهبری در دیدار مذکور ایشان بر تفاوت نیت در جهاد اقتصادی تأکید کرده‌اند و کاری که «با نیت اعتلای اسلام و کلمه حق و افزایش عزت و پیشرفت ملت ایران»^۲ انجام شود را جهاد اقتصادی دانسته‌اند.

همچنین می‌توان مفهوم جهاد اقتصادی از منظر رهبری را با توجه به بیاناتشان در پیام نوروزی «حرکت جهشی» و در مقابل «حرکت طبیعی» دانست. ایشان در آن پیام بیان می‌دارند که در عرصه اقتصادی «حرکت طبیعی کافی نیست، باید در این میدان، حرکت جهشی و مجاهدانه داشته باشیم».^۳

در نتیجه، بنابر بیانات مذکور از مقام معظم رهبری، سه مؤلفه «وجود دشمن»، «نیت» و «حرکت جهشی، فراتر از حرکت طبیعی» را می‌توان مؤلفه‌های مقوم تعبیر ایشان از «جهاد اقتصادی» دانست. بنابراین جهاد اقتصادی حرکتی جهشی با نیت اعتلای اسلام و افزایش عزت و پیشرفت ملت ایران در عرصه‌ای است که دشمن در مقابله با پیشرفت کشور و ملت حضور دارد.

۳-۱. مصادیق جهاد اقتصادی

مقام رهبری برای تبیین بهتر منظور خود از جهاد اقتصادی به‌ذکر مصادیقی از این جهاد اشاره کرده‌اند که می‌توان موارد ذیل را به‌عنوان مصادیق صریح و ضمنی فرمایشات ایشان در این سه سخنرانی برشمرد:

- مصرف درست و پرهیز از اسراف و تبذیر (و ایجاد زمینه‌های لازم برای صرفه‌جویی در

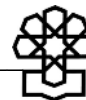
مواد اساسی به‌ویژه آب مصرفی در بخش کشاورزی)،

- ایجاد فرهنگ کار و تلاش لله و تعلیم این فرهنگ کارگشا به جوانان (و حمایت از شکوفایی کار)،

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مهندسان و کارگران صنعت نفت در منطقه پارس جنوبی در تاریخ ۱۳۹۰/۱/۸، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir

۲. همان.

۳. پیام نوروزی سال ۱۳۹۰ رهبر معظم انقلاب اسلامی، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir

- حرکت در جهت پیشرفت و عدالت،
- تلاش بی‌وقفه برای حل مشکلات و رفع نیازهای مردم،
- ارتقای سهم بهره‌وری در رشد اقتصادی کشور،
- کاهش نرخ بیکاری و افزایش اشتغال،
- افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی،
- توانمندسازی بخش خصوصی با ایجاد تعاونی‌ها،
- آماده‌سازی زیرساخت‌های حقوقی و قانونی،
- مشارکت مستقیم مردم در اقتصاد.

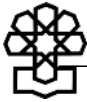
۴-۱. مفاهیم مورد تأکید در جهاد اقتصادی

رهبر معظم انقلاب در انجام جهاد اقتصادی بر برخی مفاهیم تأکید داشته‌اند که می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- سهیم بودن آحاد مردم و مسئولان در جهاد،
 - اتکای به تولید دانش‌بنیان،
 - تکیه بر استعداد نسل جوان،
 - احساس بی‌نیازی به بیگانگان،
 - یاری جستن از اراده مردم،
 - دادن اطلاعات به مردم در زمینه اقتصادی،
 - توانمندسازی مردم در مشارکت مستقیم آنها در اقتصاد،
 - تکیه بر نیروی انسانی با استعداد، علاقمند و توانا به‌عنوان سرمایه عظیم و اصلی کشور،
 - تکیه بر سرمایه روحیه «احساس توانایی».
- همان‌گونه که مشاهده می‌شود آگاه‌سازی و توانمندسازی مردم، استفاده از استعداد، اراده و حس توانایی آنها و مشارکت مستقیم و حضور مردم در جهاد اقتصادی از اصلی‌ترین تأکیدات فرآیند جهاد اقتصادی از دید رهبری است.

۵-۱. الزامات و پیش‌نیازهای جهاد اقتصادی

- رهبر انقلاب در مورد الزامات و پیش‌نیازهای جهاد اقتصادی به برخی موارد زیر اشاره کردند:
- داشتن روحیه جهادی،
 - استحکام تدین و معنویت در جامعه،

- پرهیز از مسائل حاشیه‌ای و حاشیه‌سازی‌ها،

- اتحاد کلمه،

- همدلی،

- همکاری،

- احساس برادری،

- مجاهدت عمومی اشاره کردند.

ایشان در مورد اتحاد کلمه و وحدت بر لزوم حفظ اتحاد و انسجام ملی در میان مردم، مردم و مسئولان و در میان مسئولان تأکید کرده و با هشدار جدی به مسئولان سه قوه درخصوص طرح گله‌ها از یکدیگر در سطح افکار عمومی، این نحوه گله‌گذاری را موجب ناراحتی و یأس مردم دانست.

۶-۱. شاخص اصلی جهاد اقتصادی

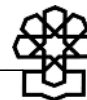
مقام معظم رهبری «شاخص اصلی در حرکت اقتصادی را رشد اقتصادی پیش‌بینی شده در برنامه پنجم توسعه دانستند»^۱.

۲. مفاهیم و اقدامات متصور از جهاد اقتصادی

در این بخش تلاش می‌شود تا مفهوم جهاد اقتصادی را تبیین کرده و برخی بایسته‌ها و نابایسته‌های جهاد اقتصادی احصا شود.

مفهوم جهاد زمانی معنا پیدا می‌کند که ما بخواهیم به هدفی دست یابیم و دشمن تلاش کند تا از دستیابی ما به آن هدف جلوگیری کند. در جهاد نظامی نیز می‌توان عنصر هدف را ملاحظه کرد یعنی ما تلاش می‌کنیم تا با پیروی از قوانین اسلامی در زندگی فردی و اجتماعی خود به کمال دست یابیم و دشمن می‌خواهد با غلبه بر ما یا جامعه ما هنجارها و منافع مورد نظر خود را حاکم سازد. در جهاد ابتدایی نیز هدف ما آن است که دیگر انسان‌ها را به دین فراخوانده و موانع آشنایی مردم سایر کشورها را از دستیابی به اسلام مرتفع کنیم و دشمن مانع از هدف ما می‌شود. بنابراین مشاهده می‌شود که در جهاد عنصر هدف اصلی‌ترین مشخصه است. همچنین در راه دستیابی به این هدف با موانعی مواجهیم که این موانع می‌تواند موجودات ذی‌شعوری باشند که از آنها به دشمن تعبیر می‌شود. دشمن تلاش می‌کند تا با بهره‌گیری و تشدید موانع موجود در راه هدف ما یا ایجاد

۱. بیانات مقام معظم رهبری در جمع ده‌ها هزار نفر از زائران و مجاوران بارگاه ملکوتی ثامن‌الحجج علی‌ابن‌موسی‌الرضا (ع) در تاریخ ۱۳۹۰/۱/۸، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir

موانع جدید دستیابی ما به هدف را ناممکن سازد.

بنابراین وقتی می‌خواهیم به موضوع جهاد اقتصادی بپردازیم ابتدا باید هدف خود را از این جهاد مشخص کنیم. در این صورت در خواهیم یافت که برای رسیدن به این هدف با چه موانعی مواجه هستیم و بدین ترتیب درمی‌یابیم که دشمنان ما در این عرصه چه کسانی بوده و از چه ابزارهایی ممکن است در مقابل ما بهره ببرند. مواردی مانند نیت جهادگر، نیروهای جهادگر، ابزار و سلاح جنگی، طرح و نقشه جهاد و ستون پنجم نیز از نکات قابل تأمل در این زمینه است که در ادامه به هریک از این موارد می‌پردازیم:

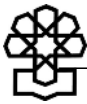
۱-۲. هدف جهاد اقتصادی

انسان هر کاری را برای دستیابی به هدفی انجام می‌دهد. حتی کارهایی که انسان تصور می‌کند که بدون هدف انجام شده ناشی از اهداف درونی شده، غریزه، فطرت یا عادت است. جهاد جزء اعمالی است که با توجه به تلاش و هزینه‌های بالای آن هدف مشخص‌تری دارد. همچنین باید توجه داشت که هرچقدر هدف یک امر برای انسان مشخص‌تر و مهم‌تر باشد انگیزه و تلاش در آن راستا فزونی می‌گیرد.

در مورد هدف از جهاد اقتصادی می‌توان به هدف اقتصادی از دیدگاه اسلام پرداخت. براساس دیدگاه اسلامی همان‌گونه که در مقدمه قانون اساسی کشور نیز بیان شده است: «اقتصاد وسیله است نه هدف». اقتصاد وسیله‌ای است برای آنکه انسان بتواند از نظر جسمی و روحی آمادگی کسب معارف دینی و عمل به آنها را برای رسیدن به کمال انسانی‌اش به دست آورد. از این رو است که در روایات ما با وجود رد هدف بودن دنیا و تأکید بر «دنی بودن» آن، به این مسئله اشاره شده که دنیا بهترین وسیله برای آخرت است.^۱ از روایات فراوانی نیز که در مورد نکوهش فقر و آثار آن ذکر شده است نیز می‌توان اهمیت داشتن وضعیت مناسب اقتصادی برای تمام آحاد جامعه را از دیدگاه اسلام مورد شناسایی قرار داد.

استاد محمدرضا حکیمی در کتاب «الحیة» در این باره می‌نویسد: «دین کامل (که جامع برنامه زندگی انسان در هردو جهان است) آن است که «مقتضیات رشد» بشر را در همه محیط‌ها فراهم آورد و «موانع رشد» را از میان بردارد. یکی از بنیادی‌ترین عوامل رشد انسان‌ها سلامت روانی (اعتدال درونی و آرامش روحی) است. افراد هر جامعه‌ای اگر از سلامت روانی برخوردار نباشند، خانواده‌ها نیز چنین خواهند بود و سپس جامعه (که جدای از افراد و خانواده‌ها نیست) چنین خواهد شد. افراد چنین جامعه‌ای در هیچ کاری از کارهای ظاهری و معنوی (دنیاوی و آخرتی) موفق

۱. الدنيا نعم العون علی الاخرة.

نخواهند بود و در هیچ بعدی از ابعاد تلاش‌ها بازدهی شایسته و ارزش‌آفرین نخواهند داشت زیرا موفقیت در کارها و داشتن بازده شایسته متوقف بر «رشد» است و رشد متوقف بر سلامت روانی و آرامش روحی است.

مسائل بسیاری در سلامت روانی و آرامش روحی افراد و خانواده‌ها نقش دارند، لکن یکی از مهمترین و مؤثرترین آنها رفع کمبودها و نیازهاست. بسیاری از نقص‌ها در انواع کارهای مادی و بسیاری از بی‌توفیقی‌ها (حتی در عبادات صرف) از عامل فقر و تنگدستی و کمبود مایه می‌گیرد و این بجز سقوط‌هایی است که هم تن افراد را دچار ضعف و سستی می‌کند، هم اعصاب آنان را می‌فرساید و هم روح آنها را مضطرب می‌سازد. اینها همه «موانع رشد» است و عامل سقوط و انحطاط مرئی و نامرئی^۱.

بنابراین هدف اقتصادی اسلام تأکید بر تأمین نیازهای جسمی و روانی در راستای کمال معنوی است. بدین ترتیب، مبارزه‌هایی که در اسلام با پدیده‌های اقتصادی مانند فقر، نظام تکاثری اترافی، زراندوزی، اسراف، تبذیر، رباخواری و... وجود دارد را می‌توان مبارزه با موانع دستیابی به اهداف اقتصادی اسلام و از مصادیق جهاد اقتصادی دانست.

از سوی دیگر، به نظر می‌رسد هدف از جهاد اقتصادی در کشور ما را می‌توان دستیابی به اهداف اقتصادی قانون اساسی، سند چشم‌انداز و برنامه‌های توسعه دانست.

۱-۱-۲. هدف جهاد اقتصادی از منظر قانون اساسی^۲

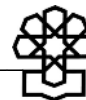
اصول دوم، سوم، بیست‌وهشتم، بیست‌ونهم، سی‌ام، سی‌ویکم و چهل‌وسوم قانون اساسی بر برخی اهداف اقتصادی نظام جمهوری اسلامی ایران تأکید دارد که از جمله آنها می‌توان به برقراری «قسط، عدل، استقلال سیاسی، اقتصادی اجتماعی و فرهنگی»، «ایجاد محیط مساعد برای رشد فضائل اخلاقی براساس ایمان، تقوی و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی»، «پی‌ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه برطبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هرنوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، مسکن، کار، بهداشت، تعمیم بیمه»، «تأمین خودکفایی در علوم، فنون، صنعت، کشاورزی و امور نظامی و مانند اینها» و... اشاره کرد.

۲-۱-۲. هدف جهاد اقتصادی از منظر سند چشم‌انداز بیست‌ساله

براساس سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، ایران در چشم‌انداز بیست‌ساله، کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت

۱. محمدرضا حکیمی، الحیاة، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۲۹.

۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل. بدین ترتیب، مهمترین ویژگی‌های اقتصادی جامعه ایرانی در افق چشم‌انداز یعنی اهداف و بایسته‌های اقتصادی کشور در آن افق زمانی چنین خواهد بود:

- توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود و متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر: مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی.

- برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی.

- برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب.

- دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل.

۳-۱-۲. هدف جهاد اقتصادی از منظر سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه

سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری را که در ذیل آمده است نیز می‌توان جزء اهداف جهاد اقتصادی برشمرد:

الف) رشد مناسب اقتصادی با تأکید بر:

- تحقق رشد مستمر و پرشتاب اقتصادی به میزان حداقل ۸ درصد نرخ رشد سالیانه تولید ناخالص داخلی،

- تغییر نگاه به نفت و گاز و درآمدهای حاصل از آن، از منبع تأمین بودجه عمومی به «منابع و سرمایه‌های زاینده اقتصادی» و ایجاد صندوق توسعه ملی با تصویب اساسنامه آن در مجلس شورای اسلامی در سال اول برنامه پنجم و برنامه‌ریزی برای استفاده از مزیت نسبی نفت و گاز در زنجیره صنعتی و خدماتی و پایین‌دستی وابسته به آن،

- اصلاح ساختار نظام بانکی با اجرای کامل و روزآمد قانون بانکداری بدون ربا و نهادینه کردن نظام‌های قرض‌الحسنه، تأمین اعتبارات خرد و اعتبارات لازم برای سرمایه‌گذاری‌های بزرگ،

- ارتقای کمی و کیفی بازارهای مالی (سرمایه، پول و بیمه) با تأکید بر کارآیی، شفافیت و سلامت،

- تحقق سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی و الزامات مربوط به هریک از بندها،

- توجه به ارزش اقتصادی، امنیتی، سیاسی و زیست‌محیطی آب با تسریع در استحصال، عرضه،

نگهداری و مصرف آن و مهار آب‌هایی که از کشور خارج می‌شود با اولویت استفاده از منابع آب‌های مشترک،

- سرمایه‌گذاری در استحصال و استخراج گاز و نفت و معادن مشترک با کشورهای همسایه با رعایت سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی،

- حفظ ذخایر راهبردی ارزی به مقداری که اطمینان از تأمین نیازهای اساسی کشور در مدت معین (براساس مصوبه شورای عالی امنیت ملی) حاصل شود،

- تأکید بر راهبرد توسعه صادرات به‌ویژه در بخش خدمات با فناوری بالا به نحوی که کسری تراز بازرگانی بدون نفت کاهش یافته و توازن در تجارت خدمات ایجاد شود،

- گسترش همه‌جانبه همکاری با کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا در تجارت، سرمایه‌گذاری و فناوری،

- ارتقا و هماهنگی میان اهداف توسعه‌ای: آموزش، بهداشت و اشتغال به‌طوری که در پایان برنامه پنجم، شاخص توسعه انسانی به سطح کشورهای با توسعه انسانی بالا برسد.

ب) گسترش عدالت اجتماعی با:

- تنظیم همه فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی بر پایه عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد.

- اقدامات لازم برای جبران عقب‌ماندگی‌های حاصل از دوران‌های تاریخی گذشته با تأکید بر:

• ارتقای سطح درآمد و زندگی روستاییان و کشاورزان با تهیه طرح‌های توسعه روستایی، گسترش کشاورزی صنعتی، صنایع روستایی و خدمات نوین و اصلاح نظام قیمتگذاری محصولات کشاورزی،

• گسترش فعالیت‌های اقتصادی در مناطق مرزی و سواحل جنوبی و جزایر با استفاده از ظرفیت‌های بازرگانی خارجی کشور،

• کاهش فاصله دو دهک بالا و پایین درآمدی جامعه به‌طوری که ضریب جینی به حداکثر ۰/۳۵ در پایان برنامه برسد،

• انجام اقدامات ضروری برای رساندن نرخ بیکاری در کشور به ۷ درصد،

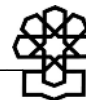
• تأمین بیمه فراگیر و کارآمد و گسترش کمی و کیفی نظام تأمین اجتماعی و خدمات بیمه

درمانی،

• توسعه نظام‌های پیشگیری از آسیب‌های فردی و اجتماعی،

• حمایت از اقشار محروم و زنان سرپرست خانوار،

• توسعه بخش تعاون با هدف توانمندسازی اقشار متوسط و کم‌درآمد جامعه به نحوی که تا

پایان برنامه پنجم سهم تعاون به ۲۵ درصد برسد.

بنابراین، اهداف جهاد اقتصادی در سه سند بالادستی فوق‌الذکر (یکی در میثاق حاکمیت و ملت یعنی قانون اساسی و دو سند ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری) بیان شده است.

۲-۲. وجود دشمن

همان‌گونه که ذکر شد می‌توان دشمن اقتصادی را موجود یا موجودات ذیشعوری دانست که مانع از دستیابی فرد مسلمان یا جامعه اسلامی به اهداف اقتصادی آن می‌شوند. می‌توان دو گونه دشمن را در باب جهاد اقتصادی متصور شد: یکی دشمن بین‌المللی و دیگری دشمن داخلی.

در مورد دشمن بین‌المللی می‌توان به این نکته اشاره کرد که امروزه در مؤلفه‌های قدرت بین‌المللی قدرت اقتصادی به اصلی‌ترین مؤلفه تبدیل و تاحدی جایگزین قدرت نظامی شده است. به عبارت دیگر کشوری توانایی بیشتری در تأثیرگذاری بر کشورهای دیگر و تأثیرپذیری کمتر دارد که توان اقتصادی بالاتری داشته باشد. شاید بتوان مصداق آیه «و أعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخیل تُرهبون به عدو الله و عدوكم»^۱ را در دوره زمانی کنونی بیشتر بر مؤلفه‌های اقتصادی مطابقت داد.

دشمنان بین‌المللی تلاش می‌کنند تا مانع از دستیابی مردم و کشور به اهدافشان شوند که ظهور مشخص این‌گونه دشمنان در مسئله «تحریم اقتصادی» است، البته به نظر می‌رسد بهتر است به جای آنکه کشورهای تحریم‌کننده در عرصه اقتصاد را دشمن بدانیم باید خود «مسئله تحریم» را به عنوان دشمنی تلقی کنیم. بدین ترتیب بخشی از جهاد اقتصادی در راه مبارزه با تحریم اقتصادی باید صورت گیرد.

تحریم اقتصادی را تدابیری نظیر محاصره محدود یا کامل اقتصادی به منظور وارد کردن فشار اقتصادی بر یک دولت و اجبار آن کشور به پذیرفتن شرایط مورد نظر اعمال‌کنندگان تحریم بیان می‌کنند.^۲ این نوع تحریم شامل ممنوعیت تجاری و مالی است. از محدودیت‌های تجاری می‌توان به تهیه لیست سیاهی از معاملات تجاری درحال انجام توسط کشور هدف و از ممنوعیت‌های مالی می‌توان به ایجاد اختلال در گشایش اعتبار اسنادی برای تجارت کشور و بلوکه کردن دارایی‌های خارجی کشور اشاره کرد.

تحریم اقتصادی موجب اختلال و افزایش هزینه‌های فعالیت فعالان اقتصادی و در نتیجه مردم کشور می‌شود. در این راستا باید، همانند سال ۱۳۸۹، شناخت ابعاد تحریم اقتصادی و

۱. سوره انفال، آیه ۶۰.

۲. تحریم اقتصادی (آثار و پیامدها، سیاست‌ها و راهکارها)، مؤسسه تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۷، ص ۶.

راه‌های مقابله با آن را مورد مذاقه قرار داده و تلاش‌های مضاعفی برای رفع تحریم، کاهش آثار سوء و حمایت از آسیب‌دیدگان مستقیم آن صورت داد.

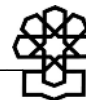
همچنین با توجه به تداوم تحریم که نوعی جنگ سرد اقتصادی محسوب می‌شود و همزمانی آن با اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، حمایت مؤثرتر از فعالان اقتصادی، شناخت و اعمال راهکارهای عملی برای مقابله به آن به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های جهاد اقتصادی در سال جهاد اقتصادی مورد تأکید قرار می‌گیرد.

رویکرد دیگر را می‌توان نه دشمنی، بلکه رقابت بدانیم. رقابت و دشمنی، با وجود شباهت‌ها، با یکدیگر متفاوتند. همانند مفاهیم «حسد» و «غبطه» که در عین نزدیکی معنا، یکی مفهومی مذموم و دیگری مفهومی پسندیده دارد، دشمنی و رقابت نیز دارای معانی نزدیک به هم، اما متفاوت هستند. در دشمنی فرد به‌دنبال نابودی و خسارت زدن به دشمن بوده و دشمن نیز همین برخورد را با وی داشته و برای این خصومت حد و مرزی وجود ندارد، اما در رقابت هدف دو یا چند گروه رقیب دستیابی به یک هدف است که امکان دستیابی همزمان رقبا به آن هدف وجود ندارد و در نتیجه در دستیابی به آن هدف میان آن دو یا چند گروه نوعی تعارض و تزاخم رخ می‌دهد، اما رقابت برخلاف دشمنی دارای حدود مرز و قوانین مشخص است. همچنین رقابت موجب ارتقای آمادگی گروه‌های رقیب و ایجاد آثار مثبت برای همه آنها نیز می‌شود. بنابراین دشمنی مفهومی مذموم و رقابت مفهومی ممدوح است.

می‌توان رقابت اقتصادی ایران با سایر کشورها خصوصاً کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا در دستیابی به جایگاه اول اقتصادی منطقه را که جزء اصلی‌ترین اهداف چشم‌انداز ذکر شده را به‌عنوان یکی از جهادهای اقتصادی دانسته و رقابتی ما را نیز کشورهای منطقه بدانیم.

یکی از الزامات مهم جهاد اقتصادی در عرصه بین‌الملل که کشور ما از فقدان آن به‌شدت رنج می‌برد، عدم مشخص بودن استراتژی روابط بین‌الملل اقتصادی ایران و حد و مرز، نحوه و گستره تعامل اقتصادی کشور با سایر کشورهای جهان است. یکی از دلایل این امر که موجب عدم استفاده ایران از فضای اقتصاد بین‌الملل نیز شده است، عدم تبیین استراتژی روابط سیاسی ایران و نیز عدم تبیین ارتباط میان روابط بین‌الملل سیاسی و اقتصادی کشور با یکدیگر است.

باید به این مسئله توجه شود که از نکات افتراق جهاد اقتصادی با جهاد نظامی آن است که در جهاد اقتصادی باید از روابط اقتصادی با کشورهای دیگر، تقسیم کار بین‌المللی و همکاری‌های اقتصادی و فنی بهره برد. با برخورد اقتضایی و عدم ثبات روابط سیاسی نمی‌توان روابط اقتصادی را بر پایه اطمینان‌بخشی بنا کرد و بدین‌ترتیب از فضای بین‌الملل نمی‌توان در شکوفایی کشور و دستیابی به اهداف اقتصادی بهره برد.

توجه به مفاهیم دینی موجود در مورد نحوه ارتباط با سایر اقوام و حکومت‌ها نشان می‌دهد که همان‌گونه که در اسلام بر قاعده نفی سبیل تأکید شده، بر لزوم متعهد ماندن بر میثاق‌ها با گروه‌های غیرمسلمان طرف معاهده^۱ نیز توجه شده است. بدین ترتیب، می‌توان با تعیین کشورهای که با ما دشمنی ندارند به‌عنوان همکار اقتصادی و با جلب اعتماد آنها از طریق روشن بودن روابط و قواعد بلندمدت سیاسی و تأکید ایران بر پایبندی بر میثاق‌های اقتصادی به جهاد اقتصادی پرداخت.

همچنین باید معنای مفاهیمی مانند «خودکفایی» و «استقلال اقتصادی» به‌طور کامل مشخص شود تا به‌دلیل سوءتعبیرها و جهالت‌ها فرصت نامگذاری امسال به‌نام جهاد اقتصادی به تهدید بدل نشوند.

اما علاوه بر دشمنان در جبهه بین‌المللی، می‌توان موانع داخلی دستیابی به اهداف اقتصادی جامعه را فقر، اختلاف طبقاتی، تورم، بیکاری، فساد و... دانسته و بالطبع کسانی که مانع از حل این مشکلات شده و به‌دلیل نفع شخصی یا نادانی در مقابل این حرکت می‌ایستند را باید جزء دشمنان عرصه جهاد اقتصادی برشمرده و با آنها مبارزه عالمانه صورت گیرد.

رنج بردن بیش از ۱۰ میلیون نفر از جامعه کنونی کشور از پدیده فقر مطلق^۲ و توجه به آثار و پیامدهای منفی فقر که در دین ما اشارات فراوانی به آن شده است از ضرورت‌های جهاد اقتصادی در این حوزه است.

شاید یکی از اصلی‌ترین حوزه‌ها در جهاد اقتصادی با دشمنان داخلی مسئله فساد اقتصادی باشد که با وجود تأکید و بیانیه هشت ماده‌ای رهبر انقلاب و تبلیغات متعدد کاندیداهای مجلس و ریاست‌جمهوری، وجود ستاد مبارزه با آن و مواردی از این دست، متأسفانه در اکثر موارد در حد شعار باقی‌مانده و مسئولان نتوانسته‌اند انتظارات رهبری و مردم در این حوزه را حتی به شکل حداقلی برآورده کنند. عدم جهاد اقتصادی در این حوزه موجب تضعیف سرمایه اجتماعی در کشور به‌خصوص سرمایه اجتماعی اطمینان مردم به حاکمیت خواهد شد.

۲-۳. نیت مقدس

جهاد به‌عنوان یکی از فروع دین و عبادات اسلامی باید با نیت تقرب الهی انجام شود. نیت جهاد اقتصادی نیز می‌تواند بهبود وضعیت اقتصادی فرد و جامعه در راستای تکامل روحی آنها باشد. همان‌طور که مقام معظم رهبری فرمودند هر تلاشی در راستای اعتلای کلمه حق، عزت و پیشرفت ایران به‌عنوان ام‌القری اسلام را نیز می‌توان جهاد دانست.

۱. سوره انفال، آیه ۷۲.

۲. عادل آذر، مشاهیر اقتصاد ایران، انتشارات تیزهوشان، ۱۳۸۸.

در اندیشه دینی ما تلاشگر برای تأمین معاش خانواده جهادگر محسوب می‌شود^۱ و اگر در حین این تلاش جان دهد، شهید محسوب می‌شود. متأسفانه به دلیل وجود قرائت‌های نادرست از دین و نیز رخنه فرهنگ تنبلی و کسب روزی از غیر تلاش در کشور، برخی مفاهیم فرهنگی غلط به شکل صریح یا ضمنی در جامعه ایرانی حاکم شده است که این امر به یکی از موانع اصلی پیشرفت در ایران فرهنگ اقتصادی تبدیل شده است.

بنابراین، به نظر می‌رسد یکی از مهمترین جهادهای اقتصادی کشور در این سال می‌تواند تبیین فرهنگ اقتصادی اسلامی و تغییر نگاه مردم و مسئولان به پدیده‌های اقتصادی باشد. بدین ترتیب، نهادهای فرهنگی جامعه می‌توانند با مبارزه با فرهنگ‌هایی مانند اسراف و مصرف بی‌رویه، تجمل‌گرایی، واسطه‌گری نامولد، تنبلی، سربرار بودن، رهبانیت و... در جهاد اقتصادی مشارکت کنند.

تبیین و اشاعه این فرهنگ در میان مردم و مسئولان که تلاش برای کسب معیشت جهاد است، مال و سرمایه از نظر اسلام دارای ارزش و موضع قوامی است و باید به‌درستی مصرف شود، با ارزش بودن تولید، لزوم مبارزه با فقر، مصرف در حد کفاف و... می‌تواند نوعی جهاد اقتصادی محسوب شده که شرایط را برای حرکت جهادی جامعه فراهم می‌کند.

همچنین توجه دادن به تمایز میان نگاه یک انسان مسلمان به امور اقتصادی با نگاه یک انسان غیرمسلمان و بیان این مسئله که در اندیشه اقتصادی اسلام تلاش اقتصادی در راستای حرکت معنوی و رسیدن انسان به کمالش صورت می‌گیرد، مهم است.

۲-۴. نیروهای جهادگر

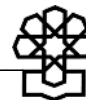
در جهاد اقتصادی می‌توان سه نیروی جهادگر متفاوت را شناسایی کرد:

- مسئولان،
- مردم،
- فعالان اقتصادی.

۲-۴-۱. مسئولان

مسئولان باید طراحان جهاد اقتصادی بوده و با مشخص کردن طرح جهاد و زمینه‌های آن فضا را برای جهاد سایر نیروها فراهم و جهاد را هدایت کنند. جهاد اقتصادی (همانطور که در ادامه بیشتر به آن اشاره می‌شود) بدون طرح مشخص به پیش نمی‌رود. بنابراین ابتدا باید مسئولان کشور به

۱. الکاد لعیاله کمجاهد فی سبیل الله.

تبیین طرح جهاد اقتصادی و شناسایی وظایف نیروهای جهادگر بپردازند تا بتوان به مشارکت سایر نیروهای جهاد اقتصادی امیدوار بود. طراحی استراتژی توسعه صنعتی کشور و برنامه آمایش سرزمین می‌تواند از جمله وظایف این نیروهای جهادگر برشمرده شود. همچنین مباحثی مانند زندگی مسئولان در حد مردم که جزء اصول اقتصادی اسلام در مورد مسئولان است می‌تواند در سال جهاد اقتصادی مورد توجه مجدد قرار گیرد.

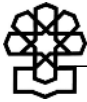
۲-۴-۲. مردم

مردم نیروهای اصلی جهاد اقتصادی محسوب می‌شوند و همان‌گونه که در الزامات جهاد اقتصادی از منظر رهبری اشاره شد باید از اراده و سرمایه عظیم استعداد آنها در جهاد اقتصادی استفاده کرده و با توانمندسازی و آگاه‌سازی آنها موجب مشارکت مستقیم آنها در اقتصاد شد. ملت ایران که در طول هشت سال جهاد نظامی دفاعی با عراق (با پشتیبانی تقریباً تمام دنیا) جنگید و توانست موفق باشد می‌تواند با هدایت انگیزش‌های دینی، ملی و فردی مناسب به موفقیت‌های ارزشمندی در عرصه اقتصاد نیز دست یابد. به نظر می‌رسد علت اصلی عدم موفقیت کامل در حوزه اقتصاد، عدم تبیین وظیفه مردم در این جهاد است اگرچه مردم ما در هر عرصه‌ای که وظایف خود را شناخته‌اند با جدیت و ایثار فراوان در آن شرکت کرده‌اند.

با توجه به اینکه انسان‌ها به شکل ذاتی و غریزی به دنبال منافع اقتصادی خود هستند می‌توان همان‌گونه که کشورهای غربی از این انگیزه مردم استفاده کرده‌اند به تهییج و تشویق آنها به تلاش اقتصادی پرداخت، به عبارت دیگر، تشویق برای این جهاد ساده‌تر از جهادهای دیگر است، البته اولاً تفاوت تشویق به جهاد اقتصادی با تهییج غربی برای تلاش اقتصادی در این است که در مدل غربی تنها به هدف دستیابی به منفعت شخصی تأکید شده و دیگر نیت‌های انسانی مغفول واقع می‌شوند، اما در جهاد اقتصادی تلاش می‌شود به افراد یادآوری شود که منفعت شخصی در راستای اهداف کمال روحی انسان است، ثانیاً ممکن است اشخاص حتی برخلاف منفعت شخصی دنیوی خود رفتار کرده و ایثار کنند. به عبارت دیگر، می‌توان از برتری دادن منافع ملی بر منافع شخصی در جهاد اقتصادی به عنوان یکی از نقاط افتراق جهاد اقتصادی در کشور مسلمان ایران با تلاش‌های اقتصادی در کشورهای غیرمسلمان نام برد، البته در غرب نیز همواره این تأکید وجود دارد که باید با منافع شخصی که مخالف منافع عمومی است مبارزه کرد و با تهیه قوانین و ساماندهی درست منافع اقتصادی کاری کرد که منافع شخصی در راستای منافع عمومی قرار گیرد.

۲-۴-۳. فعالان اقتصادی

از دیگر نیروهای اصلی در عرصه جهاد اقتصادی که می‌توان از آنها به فرماندهان جهاد اقتصادی

نام برد تولیدکنندگان و فعالان اقتصادی هستند، البته این فرماندهان را باید به جهاد ترغیب کرد. زمانی می‌توان امید داشت که بسیج اقتصادی فعالان اقتصادی صورت گیرد که فعالان اقتصادی به فرمان‌دهی و طرح مسئولان برای جهاد اقتصادی باور داشته باشند. متأسفانه به دلیل سوءمدیریت در نظام اقتصادی کشور، فعالان اقتصادی نمی‌توانند طرح‌های اقتصادی خود را ارزیابی اقتصادی کنند و این امر منجر به عدم سرمایه‌گذاری جدید، عدم توسعه فعالیت اقتصادی و حتی کاهش آن می‌شود. متأسفانه در حوزه اقتصاد کشور متغیرها پیش‌بینی‌پذیری کمی دارند. به عنوان نمونه، هرازگاهی در کشور مسئله بالا بردن نرخ ارز مطرح می‌شود و هر آن ممکن است این امر با یک دستور حکومتی صورت گیرد. تغییر نرخ ارز می‌تواند بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی را از صرفه اقتصادی انداخته یا موجب صرفه بیشتر در فعالیت‌های اقتصادی دیگر شود. با وجود آنکه از برنامه سوم توسعه دولت توانسته است نرخ ارز را تثبیت کند و در گزارش‌های خود نیز تعیین نرخ ارز را بر مبنای عرضه و تقاضا ذکر کرده است، اما در واقع تعیین نرخ ارز بیش از حد مدیریت شده است و می‌توان آن را «دستوری» خواند.

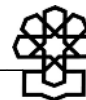
نرخ‌های تعرفه نیز که برای آنها کف و سقفی وجود نداشته و با نوسانات مختلف همراه و قابل پیش‌بینی نیستند نیز از دیگر مسائلی است که منجر به عدم اعتماد فعالان اقتصادی به سیاست‌های حکومت و فرمان‌دهی جهاد می‌شود.

یکی از نکاتی که بر نگرانی فعالان اقتصادی افزوده است مسئله هدفمندسازی یارانه‌هاست. اگرچه این طرح تاکنون با حداقل آثار تورمی به پیش رفته است، اما نامشخص بودن بسته‌های حمایتی آن به‌ویژه نامشخص بودن بسته حمایتی قیمتگذاری^۱ واحدهای صنعتی را نسبت به آینده به شدت نگران کرده و بیم آن می‌رود که برای جلوگیری تورم ناشی از هدفمندی یارانه‌ها، اقتصاد کشور به رکود کشانده شود.

از عوامل دیگری که مانع از بسیج فعالان اقتصادی در عرصه جهاد اقتصادی می‌شود، نامناسب بودن فضای کسب‌وکار است. علاوه بر آنکه فضای کسب‌وکار به معنای زمان، هزینه و مراحل مورد نیاز برای آغاز و انجام فعالیت کسب‌وکار که در شاخص Doing Business متجلی است در ایران نامناسب است، فضای کسب‌وکار کشور به دلیل وجود فساد، رانت و انحصار نیز نابسامان است.

بر اساس مطالعات انجام شده، انحصار بازدارنده‌ترین عامل در فضای کسب‌وکار در ایران

۱. نامه‌های بی‌پاسخ مرکز پژوهش‌ها به وزیر امور اقتصادی و دارایی در مورد ارسال بسته‌های حمایتی اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها در تاریخ‌های ۱۳۸۹/۷/۱۳ و ۱۳۸۹/۸/۲۲ با شماره‌های ۷۶۵۷ و ۹۲۷۶.

است.^۱ با وجود تصویب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی و تأکیدات و پیگیری‌های مکرر مقام معظم رهبری در مورد آن هنوز نقاط ضعف زیادی در این رابطه وجود دارد. به‌عنوان نمونه می‌توان به سهم بالای نهادهای عمومی غیردولتی در اقتصاد کشور اشاره کرد که متأسفانه این سهم بالا با توجه به شیوه کنونی خصوصی‌سازی در حال افزایش است.^۲ با وجود آنکه در ماده (۶) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی بر کاهش سهم این‌گونه نهادها تأکید شده و آمده است: «مؤسسات عمومی غیردولتی موضوع ماده (۵) قانون محاسبات مصوب ۱۳۶۶ و اصلاحات بعدی آن و شرکت‌های تابعه و وابسته به آنها حق مالکیت مستقیم و غیرمستقیم مجموعاً حداکثر تا ۴۰ درصد (۴۰٪) سهم بازار هر کالا و یا خدمت را دارند»، اما هنوز نهادهای عمومی غیردولتی و مؤسسات وابسته به آنها به درستی احصا نشده و با وجود الزام وزارت امور اقتصادی و دارایی مبنی بر انتشار گزارش‌های اجرای این قانون هر ۶ ماه یک بار، هنوز در هیچ‌یک از گزارش‌های انتشاریافته و با گذشت حدود سه سال از تصویب آن قانون، سهم این نهادها از بازار کالا و خدمات مختلف نامشخص است. شفاف‌سازی میزان مالکیت این نهادها اولین مرحله جهاد اقتصادی در این راستاست زیرا پس از این مرحله، باید سهم این نهادها به کمتر از ۴۰ درصد کاهش یابد که مکانیسم انجام آن هنوز مشخص نشده و در اجرا نیز هنوز عملکردی در مورد آن وجود ندارد.

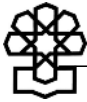
۲-۵. ابزارهای جهاد

هرکدام از نیروهای جهادگر دارای ابزارهای خاص خود در جهاد اقتصادی هستند. مسئولین با سیاستگذاری مناسب، ابزارهای هدایتی و حمایتی اقتصادی، مردم با درک وظایف خود و تلاش مضاعف در مواردی مانند اصلاح الگوی مصرف و فعالان اقتصادی با اجرای طرح‌های جهادی و انجام سرمایه‌گذاری‌های مولد.

همچنین باید توجه داشت که بسیج اقتصادی مردم نیاز به این دارد که به آنها ابزارهای جنگی لازم داده شود. توجه به تعریف فرد بیکار به‌عنوان شخصی که توانایی انجام کار دارد و مایل به انجام کار است، اما کاری برای وی وجود ندارد و نیز عنایت به نرخ بیکاری ۱۲/۵ درصدی کشور نشان می‌دهد که در جهاد اقتصادی نیروهایی داریم که حاضر به جهاد هستند، اما ابزارهای جنگی مورد نیاز را ندارند. در کشور ما، برای این نیروها طرح‌هایی مانند طرح ضربتی اشتغال

۱. محاسبه و ارزیابی فضای کسب‌وکار کشور در مقایسه با ۷۰ کشور جهان، شرکت نوسازی صنایع ایران، ۱۳۸۴.

۲. گزارش کمیسیون ویژه اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی درباره واگذاری‌های شرکت‌های دولتی براساس اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی قرائت شده در صحن علنی مجلس در تاریخ ۱۳۸۹/۱۰/۵.

انجام شد یا در مرحله‌ای با فشار بر تسهیلات بانکی، طرح بنگاه‌های زودبازده اجرا شد که تأثیر پایداری بر کاهش بیکاری نداشت.

با توجه به تأکید مقام معظم رهبری مبنی بر حضور مردم در جهاد اقتصادی و با عنایت به تأکيدات مشابه در قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۱ و چهارم قانون اساسی مبنی بر توانمندسازی بخش خصوصی، می‌توان مسئله توانمندسازی را جزء محورهای اصلی جهاد اقتصادی برشمرد. به عبارت دیگر همان‌گونه که مهارت‌های نظامی برای جهاد نظامی نیاز است و تأکيدات امام راحل (ره) بر لزوم آمادگی دفاعی برای آحاد مردم یا توصیه پیامبر (ص) مبنی بر آموزش‌شنا، سوارکاری و تیراندازی (که جزء مهارت‌های نظامی هستند) در گذشته مطرح بود، باید برای جوانان و آحاد جامعه بسته‌های توانمندسازی و کسب مهارت‌های اقتصادی تهیه شود و برای توانمندسازی بخش خصوصی نیز دوره‌های آموزشی در مورد مشارکت در اقتصاد طراحی شود.

۶-۲. طرح جهادی

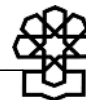
مطمئناً همانطور که در جهاد نظامی بدون طرح عملیات نظامی و حرکت نیروها براساس آن، جهاد با شکست مواجه می‌شود، نمی‌توان در جهاد اقتصادی نیز بدون طرح به جهاد پرداخت زیرا در آن صورت، نیروها پراکنده و بدون هدف هریک براساس زعم خود بدین کار مبادرت ورزند.

همچنین باید توجه داشت که هر تلاش مضاعفی جهاد نیست زیرا تلاش مضاعف در مسیر غلط نه تنها موجب اصلاح نمی‌شود، بلکه به تباهی بیشتر می‌انجامد. این مسئله هم در کلام ائمه اطهار^۱ و هم در اولین اصل اقتصادی که اصل کمیابی و لزوم تخصیص بهینه منابع است مشهود و از مسلمات است. تأکید بر این مسئله و شناخت مصادیق غلط تلاش مضاعف بی‌هدف، خود از بزرگ‌ترین جهادهای اقتصادی در سالی است که در آن ممکن است با سوءنیت یا درک نادرست از جهاد اقتصادی، بزرگ‌ترین ضربه‌ها به اقتصاد کشور وارد آید.

شاید بتوان طرح مورد نیاز جهاد اقتصادی را همان طرح‌ها و برنامه‌های توسعه دانست. به عنوان نمونه برخی مسئولان معتقدند که می‌توان طرح تحول اقتصادی دولت را همان طرح مورد نیاز برای جهاد اقتصادی عنوان داشت.^۲ هرچند این طرح‌ها شاید نتوانند به خوبی مسیر حرکت و وظایف مردم، مسئولان و فعالان اقتصادی را نشان دهند، اما به هر حال حاصل تلاش نخبگان این کشور است. توجه رهبری بر اینکه شاخص جهاد اقتصادی همان نرخ رشد هدف برنامه پنجم است به‌گونه‌ای تأکید مجدد بر طرح‌های موجود است.

۱. پیامبر (ص) می‌فرماید: هرکسی بدون علم به عمل بپردازد بیش از اصلاح موجب تباهی می‌شود.

۲. محمدرضا فرزین، اجرای محورهای هفت‌گانه طرح تحول اقتصادی را منسجم‌تر دنبال می‌کنیم، خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۱/۳.

البته برخلاف قوانین برنامه توسعه که میان مجلس و دولت در مورد آنها تفاهم نسبی وجود دارد طرح‌های دیگری مانند برخی محورهای طرح تحول اقتصادی دولت وجود دارد که اجرای آن در اقتصاد کشور آغاز شده است، اما دولت نیازی به تصویب آنها در مجلس احساس نکرده است. بدین ترتیب در مورد طرح جهادی بودن این طرح‌ها اختلاف نظر وجود دارد.

به نظر می‌رسد، طرح‌های مصوب یا درحال تصویب موجود نیز گرچه تلاش نخبگان کشور بوده و اجرای آنها می‌تواند مفید باشد، اما راه‌حل ریشه‌ای و بلندمدت برای حل مشکلات اقتصادی کشور و راه دستیابی به اهداف اقتصادی نظام جمهوری اسلامی نیستند.

زیرا هنوز کشور ما، همانطور که مقام معظم رهبری اشاره داشته‌اند، معنای مورد نظر خود از پیشرفت و مدل آن را شناسایی و تولید نکرده است. هنوز دکترین و استراتژی‌های بلندمدت نظام مشخص نبوده و سؤالات اساسی کشور پاسخ داده نشده است. **عدم مشخص بودن دکترین نظام و پاسخ ندادن به سؤالات اساسی موجب شده تا حرکت کشور در بسیاری از زمینه‌ها مختل شود و تصمیمات با کندی مفرط یا شتاب بیش از حد اتخاذ شود.** نمونه این تشتت آرا را می‌توان در مباحثی مانند نحوه ارتباط با کشورهای دیگر، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و عدم هماهنگی میان سیاست‌های صنعتی، تجاری، آموزشی و اعتباری کشور به‌وضوح مشاهده کرد.

عدم تبیین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت یعنی ادامه سردرگمی فکری، اجرایی و نامشخص بودن مسیر حرکت و ائتلاف منابع، آنچه در این سال‌ها همواره با آن مواجه بوده‌ایم.

رهبر معظم انقلاب در جلسه ۱۳۸۹/۹/۱۰ بر لزوم و جایگاه رفیع الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت تأکید کرده و بیان داشته‌اند: «این الگو، سندی بالادستی برای همه اسناد برنامه‌ای و چشم‌اندازی کشور خواهد بود»^۱. ایشان همچنین الگو را «نقشه جامع» معنا کرده و افزوده‌اند: «بدون نقشه جامع، همچون برخی مسائل فرهنگی یا اقتصادی ۳۰ سال گذشته، دچار حرکت‌های متناقض خواهیم شد»^۲.

بنابراین به نظر می‌رسد طرح اصلی جهاد اقتصادی همان الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است که مورد مطالبه رهبری نیز قرار گرفته است. رهبری پیش از این نیز یکی از الزامات پیشرفت را مبارزه دانستند که می‌توان این مبارزه را جهاد نامید. ایشان فرموده‌اند: «یکی دیگر از الزامات هم مسئله مبارزه است، مبارزه. اگر می‌خواهید پیشرفت کنید باید مبارزه کنید. عاقبت‌طلبی، یک گوشه نشستن، دست‌ها را به هم مالیدن و به حوادث دنیا نگاه کردن و وارد میدان‌های بزرگ نشدن برای

۱. بیانات مقام معظم رهبری در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، ۱۳۸۹/۹/۱۰.

۲. همان.

هیچ کشور و ملتی پیشرفت به بار نمی آورد. باید وسط میدان بروید»^۱ بدین ترتیب می توان یکی از اصلی ترین مصادیق جهاد اقتصادی را تلاش در راستای تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت دانست.

۲-۷. حوزه جهاد

یکی از اصول جهاد و نیز اصول اقتصادی آن است که نمی توان در یک زمان در چند جبهه جنگید. این امر موجب شکست در همه جبهه ها و ناکارآمدی جهاد می شود. بنابراین بهتر است به جای جهاد با همه مشکلات و مواجه شدن با آنها مشکلات و دشمنان اولویت بندی کرد و نیروی اصلی را در حوزه های خاص متمرکز کرد، البته در حوزه اقتصاد به دلیل پیوستگی همه متغیرها و برای برقراری تعادل عمومی باید تأثیرات هر حوزه بر حوزه های دیگر را مدنظر قرار داد.

در اولویت بندی عرصه های جهادی باید توجه داشت که اولاً برخی مشکلات دارای فوریت هستند که به دلیل اضطرار ابتدا باید به آنها توجه کرد. در این زمینه می توان به مسئله تحریم اقتصادی یا رسیدگی به افراد درگیر با فقر مطلق اشاره کرد.

همچنین باید مشکلات و نارسایی ها را به دسته های اصلی و فرعی یا بنیادین و غیربنیادین تقسیم کرد بدین معنا که برخی مشکلات ریشه بسیاری از مشکلات دیگر هستند و بنابراین برای حل مشکلات باید به آنها توجه کرد.

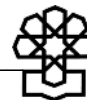
اما مهمترین نکته در اولویت بندی مشکلات در حل آنها آن است که برخی مشکلات هستند که مانع از حل مشکلات دیگر شده و به عبارت دیگر حل مشکلات دیگر با وجود آنها ناممکن است. بدین ترتیب حل این گونه مشکلات بر حل دیگر مشکلات تقدم زمانی دارد.

به نظر می رسد مبارزه با فساد را می توان یکی از مشکلات دارای تقدم زمانی برشمرد که می تواند جزء شاهبیت های جهاد اقتصادی محسوب شود.

فساد اقتصادی را نقض قوانین موجود برای تأمین منافع و سود شخصی تعریف می کنند. رواج فساد یکی از مهمترین موانع توسعه اقتصادی و موجب ناکارآمدی سیاست های دولت است. فساد با کاهش سرمایه گذاری موجب کاهش رشد اقتصادی شده و فعالیت های اقتصادی و سرمایه گذاری ها را از شکل مولد آن به سوی رانت ها و فعالیت های زیرزمینی سوق می دهد.

اما علت اصلی اولویت مبارزه با فساد در جهاد اقتصادی را باید در این مسئله دانست که تا وقتی با فساد مبارزه نشود نمی توان امید داشت که سایر فعالیت های اقتصادی رشد کند. این مسئله

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۲/۲۷.

مهم در فرمان هشت ماده‌ای مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۰ نیز متبلور است: «اگر دست مفسدان و سوءاستفاده‌کنندگان از امکانات حکومتی قطع نشود و اگر امتیازطلبان و زیاده‌خواهان پرمدعا و انحصارجو طرد نشوند سرمایه‌گذار و تولیدکننده و اشتغال‌طلب همه احساس ناامنی و ناامیدی خواهند کرد و کسانی از آن به استفاده از راه‌های نامشروع و غیرقانونی تشویق خواهند شد».^۱

قابل ذکر است علاوه بر اینکه مبارزه با فساد و رانت‌خواری جزء منویات همیشگی مقام رهبری بوده و از سال ۱۳۸۰ از دستگاه‌های مسئول آن را پیگیری کرده‌اند این امر جزء خواسته‌های فعالان اقتصادی خصوصاً در سال جهاد اقتصادی است.^۲

مطمئناً بررسی مطالبات معوق بانکی و برخورد با بدهکاران عمده آن نیز از مصادیق مبارزه با مفساد اقتصادی است.

۸-۲. ستون پنجم دشمن در جهاد اقتصادی

دشمن در مسیر جهاد اقتصادی همانند جهاد نظامی دشمن دارای ستون پنجم است. بخشی از این ستون پنجم را می‌توان نیروهای ناامیدکننده دانست^۳ که جهاد اقتصادی را ناموفق جلوه می‌دهند، اما منافق‌تر از این گروه آن گروه هستند که با طرح‌های نادرست، افزایش جبهه‌های جهادی، تملق‌گویی، ظاهرسازی و... مانع از موفقیت جهاد اقتصادی می‌شوند.

مقام معظم رهبری دو الزام مهم در جهاد اقتصادی را وحدت کلمه و پرهیز از حاشیه‌سازی دانستند که می‌توان اشخاصی که به این دو اصل پایبند نیستند را جزء ستون پنجم دشمن در عرصه اقتصادی دانست.

آنچه مانع اصلی برای وحدت است همان‌گونه که علمای دین بر آن تکیه دارند خودبزرگ‌بینی و تأکید بر منیت‌هاست بنابراین یکی از بهترین راه‌های مبارزه با این مانع وحدت یکی مبارزه با نفس توسط مسئولان است. راه دیگر ایجاد وحدت، حاکمیت قانون و تبعیت از آن است.

از اصلی‌ترین دلایل ایجاد حاشیه نیز عدم برخورد با حاشیه‌سازی و فزونی یافتن فرهنگ تهمت در جامعه کنونی ایران است؛ براین اساس قوه قضائیه و دادستان کشور موظفند از سال جدید که سال جهاد اقتصادی نامیده شده و رهبری بر جلوگیری از حاشیه‌سازی تأکید کرده به

۱. فرمان هشت ماده‌ای درباره مبارزه با مفساد اقتصادی از سایت رسمی مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir

۲. نهایندیان، حذف ویژه‌خواری‌ها لازمه جهاد اقتصادی است، خیرگزاری مهر، ۱۳۹۰/۱/۱۵.

۳. عادل پیغامی، درباره الزامات جهاد اقتصادی، سایت khamenei.ir

وظیفه قانونی و شرعی خود عمل کرده و با تأکید بر اصول فقهی اسلام^۱ و اصل سی‌وهفتم قانون اساسی، با اتهامات برخورد کند تا فضای سالم و مبتنی بر حسن نیت در جامعه حاکم شود. انجام این وظیفه خطیر و مهم توسط قوه قضائیه اگر همراه با وظایف مبارزه با فساد، رانت‌جویی و دزدی از بیت‌المال ترکیب شود مردم و فعالان اقتصادی به وجد آمده و مسئولان را در جهاد اقتصادی همراهی می‌کنند.

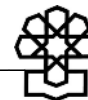
۳. محورهای اصلی جهاد اقتصادی

هرچند در جهاد اقتصادی کارهای زیادی برای انجام دادن وجود دارد باید توجه کرد که هر تلاشی از نظر اقتصادی نه تنها مفید نیست، بلکه می‌تواند مخرب باشد. همچنین باید توجه داشت که میان مؤلفه‌های جهاد نظامی و جهاد اقتصادی تفاوت‌های زیادی وجود دارد. به‌عنوان نمونه برخلاف جهاد نظامی که اصل غافلگیری جزء کلیدهای موفقیت محسوب می‌شود در جهاد اقتصادی غافلگیری بسیار مضر بوده و رمز موفقیت در پیش‌بینی‌پذیری متغیرها و سیاست‌ها برای فعالان اقتصادی است؛ همچنین درحالی که در جهاد نظامی اصل بر استقلال و عدم ارتباط با کشورهای دیگر است در جهاد اقتصادی پیشرفت با همکاری با سایر کشورها تحقق می‌یابد. در میان فعالیت‌های مختلفی که می‌توان در جهاد اقتصادی به آنها پرداخت موارد ۶ گانه ذیل از اهمیت و اولویت بالاتری از نظر مؤلف برخوردار است:

۳-۱. تبیین فرهنگ اقتصادی یک انسان مسلمان و اشاعه آن در جامعه: مفهوم جهاد دارای صبغه تقدس بوده و مقدس بودن تلاش اقتصادی نیز با اندیشه‌های دینی ما در این زمینه مطابقت دارد، اما متأسفانه هنوز فرهنگ اقتصادی درست یک مسلمان و نحوه نگاه وی به مسائل اقتصادی در کشور به‌درستی تبیین نشده و هنوز فعالان اقتصادی و کارآفرینان از نگاه نادرست مردم رنج می‌برند.

۳-۲. ایجاد اعتماد برای بخش خصوصی برای همراهی با جهاد اقتصادی از اهمیت بالایی برخوردار است. از این رو ایجاد ثبات و پیش‌بینی‌پذیری برای متغیرهای اقتصادی با ایجاد یا افزایش کارآیی بازارهای موجود و اتخاذ سیاست‌های بلندمدت بسیار با اهمیت است. از دیگر زمینه‌های ایجاد اعتماد که به فرموده مقام رهبری تقدم زمانی بر سایر اقدامات دارد، مبارزه با فساد و رانت است که مانع از شکل‌گیری فعالیت‌های مفید اقتصادی است. مقابله عملی با انحصار موجود در فعالیت‌های مختلف اقتصادی نیز از اقدامات راهگشاست.

۱. اصولی مانند: اصالت برائت یا قاعده «البیئة علی المدعی».

۳-۳. طراحی طرح جهاد اقتصادی با تأکید بر الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، تعیین استراتژی توسعه صنعتی کشور، نقشه جامع علمی کشور و آمایش سرزمین می‌تواند از اصلی‌ترین مؤلفه‌های مورد نیاز جهاد اقتصادی باشد. متأسفانه برنامه‌های توسعه نتوانسته‌اند تاکنون پاسخگوی نیاز جامعه در مورد طرح جهاد اقتصادی باشد.

۳-۴. تهیه بسته توانمندسازی مردم با آموزش مهارت‌های اقتصادی می‌تواند مقدمه مشارکت مردم در جهاد اقتصادی باشد که این مهارت‌ها باید با طرح اقتصادی جهاد، استراتژی توسعه صنعتی کشور، نقشه جامع علمی کشور و سایر اسناد مرتبط هماهنگ بوده و موجد اعتماد به نفس و روحیه جهادی در مردم و جوانان کشور باشد. در تهیه بسته توانمندسازی بخش خصوصی که در قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی بر آن تأکید شده است نیز باید تسریع شود، ۳-۵. طراحی استراتژی روابط اقتصادی و سیاسی بلندمدت کشور با سایر کشورها امکان استفاده از فضای بین‌الملل و گشوده شدن فرصت‌های فعالیت بیشتر را فراهم کرده و بدین ترتیب می‌تواند در طراحی چگونگی مقابله با تحریم‌های اقتصادی نیز راهگشا باشد. عدم تبیین درست مفاهیم استقلال، خودکفایی و اقتضایی بودن سیاست خارجه ایران با سایر کشورها نتوانسته است تاکنون بستر مناسب فعالیت‌های اقتصادی کشور باشد.

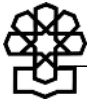
۳-۶. شناسایی و تحت پوشش قرار دادن جمعیت آسیب‌پذیر و فقیر مطلق کشور جزء فوریت‌های هر حرکت جهادی است. شناسایی دقیق این دهک‌ها که ولی‌نعمتان جمهوری اسلامی محسوب می‌شوند می‌تواند به اتخاذ سیاست‌های مناسب در این راستا کمک کند.

۴. برخی از مصادیق جهاد اقتصادی در بخش‌های مختلف

گرچه نظرات کارشناسی برای تعیین اولویت‌های جهاد در هر بخش متفاوت است، اما براساس سنجش نظرات دفاتر مطالعاتی مرکز پژوهش‌ها، می‌توان موارد زیر را به‌عنوان مصادیق مهم جهاد در حوزه‌ها و بخش‌های مختلف ارائه کرد:

۴-۱. حوزه نظارت

بسیاری معتقدند قوه قانونگذاری کشور بیش از تدوین قوانین جدید به نظارت بر حسن اجرای قوانین و تقویت ضمانت اجرای قوانین نیازمند است. در این مسیر یکی از اولویت‌هایی که همواره مورد تأکید رهبر معظم انقلاب بوده و مانع مهمی برای تحقق پیشرفت و عدالت به‌شمار می‌رود، پدیده فساد اقتصادی است. براین‌اساس دو اولویت در حوزه نظارت به‌شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

- مقابله جدی با علل و گلوگاه‌های بروز فساد اقتصادی،
- نظارت مؤثر و جدی مجلس بر حسن اجرای قوانین.

۲-۴. بخش اقتصاد

تأکید رهبر معظم انقلاب به اساسی بودن عرصه اقتصاد هم به جهت اهداف داخلی نظام جمهوری اسلامی در دهه عدالت و پیشرفت و هم به جهت تأثیری که بر عزت و وجهه بین‌المللی ایران دارد، نشان از اهمیت مضاعف اقتصاد است. همانطور که در بخش‌های پیشین اشاره شد برخی شاخص‌ها مانند رشد پرشتاب اقتصادی در بیانات معظم‌له اشاره شده که قطعاً مصداق روشن محقق شدن جهاد اقتصادی است. در کنار این موارد برخی اهداف دیگر نیز از تأثیرگذاری زیادی برخوردارند و با توجه به اقتضائات کنونی اقتصاد ایران محتاج حرکت جهادی هستند، از جمله:

- جهش اشتغال پایدار،
- اتخاذ راهکارهای مؤثر برای مقابله با تحریم‌ها،
- مبارزه جدی و عالمانه با علل قاچاق،
- اجرای دقیق سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی،
- نزدیک شدن به عدالت مالیاتی و شفافیت اقتصادی،
- افزایش بهره‌وری.

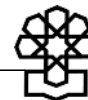
۳-۴. حوزه فناوری

حوزه فرابخشی علم و فناوری یکی از موتورهای حرکت اقتصادهای جدید است که می‌تواند عرصه حرکت جهادی باشد. توجه به رشد اقتصادی مبتنی بر دانش و فناوری یکی از محورهای تأکید رهبر انقلاب نیز بوده است. در میان اولویت‌های حوزه فناوری خلأ تجاری‌سازی دانش در کشور و همچنین عدم نفوذ فناوری‌های نو در خدمات بخش عمومی موجب شده که دو محور زیر به‌عنوان اولویت پیشنهاد شود:

- توجه جدی به تجاری‌سازی دانش و فناوری،
- استقرار دولت الکترونیک.

۴-۴. بخش مالی

بخش مالی اقتصاد (شامل سیستم بانکی و بورس) به‌عنوان پشتیبان بخش واقعی نقش جدی در تحقق اهداف رشد و عدالت دارد به نحوی که رسیدن به شاخص‌های رشد اقتصادی و عدالت اجتماعی بدون همراهی و پشتیبانی بخش مالی ناممکن است. این بخش نیز موانع متعددی برای نیل به جایگاه مطلوب

خود دارد، اما محورهای زیر از جمله مواردی است که در مسیر جهاد اقتصادی نقش بسزایی دارد:

- تحقق کامل بانکداری بدون ربا،
- تسهیل دسترسی همه اقشار به فرصت‌های اعتباری.

۴-۵. بخش کشاورزی

بی‌شک بخش کشاورزی به دلایل استراتژیک یکی از عرصه‌های مهم جهاد اقتصادی است که تجربه جهش‌های بزرگی را با حرکت جهادی در سال‌های نخست انقلاب اسلامی داشته است. علیرغم رشد مناسب این بخش و توسعه روستایی در سال‌های اخیر هنوز مشکلات متعددی پیش‌روی تولیدکنندگان محصولات زراعی، دامی، باغی شیلات وجود دارد که می‌تواند با یک حرکت جهادی دیگر به حداقل برسد. از میان مشکلات متعدد این بخش می‌توان به دو سرفصل زیر اشاره کرد:

- اقتصادی‌تر کردن تولید کشاورزی و کمک به تکمیل زنجیره ارزش،
- تقویت رقابت‌پذیری محصولات و توسعه دانایی.

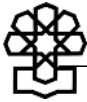
۴-۶. بخش صنعت و انرژی

یکی از عرصه‌های مهم جهاد اقتصادی بخش صنایع، معادن و انرژی است که پتانسیل‌های بالای ایران در این بخش به برخی دلایل بیرونی و داخلی، راه زیادی تا بالفعل شدن دارد و می‌تواند یکی از محورهای اصلی جایگاه اول اقتصادی کشور در افق چشم‌انداز باشد. در این بخش برخی اولویت‌های کوتاه‌مدت وجود دارد (مانند بازسازی در مسیر هدفمندسازی یارانه‌ها و دستیابی به مزیت‌های واقعی یا افزایش سرمایه‌گذاری در نفت و گاز) و برخی اولویت‌های میان‌مدت که در زیر به برخی از آنها اشاره شده است:

- حمایت مؤثر در مسیر اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها برای تحول تکنولوژیک براساس استراتژی توسعه صنعت و معدن،
- کمک به بهبود فضای کسب‌وکار،
- اجرای قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی،
- افزایش سرمایه‌گذاری در بالادستی نفت و گاز.

۴-۷. بخش آموزش

سرمایه انسانی هر کشور تعیین‌کننده مسیر بلندمدت آن است و حرکت مستمر به‌سوی پیشرفت و عدالت بیش از هر چیز در گرو نهادینه کردن لوازم آن در ذهن و عمل نیروی انسانی است. به عقیده

کارشناسان از میان تنگناهای نظام آموزش و پرورش و نظام آموزش عالی در ایران می‌توان مصادیق زیر را به‌عنوان اولویت مطرح کرد:

- تحول در محتوا و روش‌های دروس آموزش و پرورش،
- تناسب خروجی‌های آموزش عالی با نیازهای واقعی حال و آینده جمهوری اسلامی.

۴-۸. بخش سلامت

یکی از ویژگی‌های انسان اسلام و جامعه توانمند، بالا بودن سطح سلامت جسمی و روانی در جامعه است. جهش شاخص‌های سلامت در سال‌های نخست انقلاب اسلامی که ناشی از حرکت جهادی در محرومیت‌زدایی روستاها و مناطق محروم بود، الگویی برای جهاد در بخش سلامت به شمار می‌رود. براساس نظرات کارشناسان می‌توان اولویت‌های متعددی برای این بخش در نظر گرفت که حجم قابل توجهی از آن در احکام قانون برنامه پنجم توسعه ذکر شده است. غیر از این موارد می‌توان به مصادیق زیر اشاره کرد:

- استقرار کامل نظام ارجاع و پزشک خانوار،
- پیشگیری از تأثیر منفی هدفمندی یارانه‌ها بر کاهش شاخص‌های سلامت.

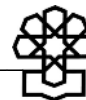
۴-۹. بخش مسکن

تأمین این نیاز اساسی و به‌تبع تأمین کرامت خانوار در ایران اسلامی یکی از هدف‌های مهمی است که حرکت پرشتاب آن (در قالب طرح مسکن مهر) از سال‌های گذشته آغاز شده است و باید در سال ۱۳۹۰ به‌صورت جهادی به بار بنشیند. در کنار این هدف، باید مراقبت کرد تا به‌دلیل افزایش هزینه ساخت مسکن، ناشی از افزایش قیمت حامل‌های انرژی، هزینه مسکن در هزینه خانوار افزایش جدی نیابد و آثار سیاست‌های پیشین را خنثی نسازد:

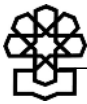
- کاهش سهم هزینه مسکن در سبد خانوار ایرانی،
- به ثمر نشان دادن طرح‌های مسکن مهر.

نتیجه‌گیری

۱. مفهوم جهاد از دیدگاه رهبری را می‌توان حرکتی جهشی با نیت اعتلای اسلام و افزایش عزت و پیشرفت ملت ایران در عرصه‌ای دانست که دشمن در مقابله با پیشرفت کشور و ملت حضور دارد.
۲. مصادیقی مانند مصرف درست، پرهیز از اسراف و تلاش بی‌وقفه برای حل مشکلات مردم و

- مفاهیم مورد تأکیدی مانند سهیم بودن آحاد مردم و مسئولان در جهاد و احساس بی‌نیازی به بیگانگان را می‌توان از فرمایشات رهبری در مورد جهاد اقتصادی استخراج کرد.
۳. از الزامات جهاد اقتصادی در نگاه مقام معظم رهبری اتحاد کلمه و پرهیز از حاشیه‌سازی و از شاخص‌های این نوع جهاد رشد اقتصادی پیش‌بینی شده در برنامه پنجم توسعه است.
۴. هر تلاش مضاعفی جهاد نیست، زیرا تلاش مضاعف در مسیر غلط نه‌تنها موجب اصلاح نمی‌شود، بلکه به تباهی بیشتر می‌انجامد.
۵. در جهاد اقتصادی باید مواردی مانند هدف جهاد، نیت مقدس، وجود دشمن و مباحثی مانند نیروهای جهادگر، طرح و نقشه جهاد و ستون پنجم مشخص شود.
۶. به نظر می‌رسد می‌توان هدف جهاد اقتصادی در ایران را دستیابی به اهداف اقتصادی قانون اساسی، سند چشم‌انداز و برنامه‌های توسعه (خصوصاً اهداف اقتصادی سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه) دانست.
۷. دشمنان بین‌المللی جهاد اقتصادی را می‌توان تحریم اقتصادی و رقبای اقتصادی کشور خصوصاً در دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز دانسته و دشمنان داخلی این جهاد را فقر، اختلاف طبقاتی، تورم، بیکاری و فساد برشمرد.
۸. به نظر می‌رسد یکی از موانع پیشرفت و جهاد اقتصادی در کشور فرهنگ اقتصادی ناصحیح موجود در جامعه است و باید به‌عنوان یک جهاد اقتصادی نگاه مردم به تلاش اقتصادی، فعالان اقتصادی و معیشت اقتصادی یک مسلمان تصحیح یا تکمیل شود.
۹. نیروهای جهادگر اقتصادی به سه دسته مسئولان، مردم و فعالان اقتصادی تقسیم می‌شوند. در ترغیب فعالان اقتصادی به جهاد در این حوزه باید سوءمدیریت‌های موجود در اقتصاد کشور که اعتماد آنها را از بین می‌برند مرتفع شده و با بهبود فضای کسب‌وکار، پیش‌بینی‌پذیر شدن متغیرهای اقتصاد، جلوگیری از انحصار و مبارزه با فساد و رانت موجب ترغیب آنها به جهاد اقتصادی شد.
۱۰. داشتن طرح و نقشه برای جهاد اقتصادی همانند جهاد نظامی از ضروریات است. پایبندی به برخی طرح‌ها که توسط نخبگان کشور تهیه شده است در این مسیر تا حدودی راهگشاست، اما طرح اصلی جهاد همان الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است که هنوز طراحی نشده و بیان‌کننده دکترین نظام است.
۱۱. نباید در جهاد اقتصادی با پراکنده ساختن نیروها به جنگ همزمان در چند عرصه پرداخت، بلکه باید حل مشکلات (جهاد با دشمنان) را اولویت‌بندی کرد. در اولویت‌بندی مشکلات، باید مشکلاتی مانند فساد که وجود آنها مانع از حل مشکلات دیگر است و نیز مشکلات دارای فوریت مانند تحریم

را اولویت داد.

۱۲. ستون پنجم در جهاد اقتصادی را باید هم افرادی دانست که مردم را ناامید می‌کنند و هم کسانی که به ارائه طرح‌های نادرست و نابخردانه می‌پردازند.

۱۳. برای جلوگیری از عدم وحدت و نیز حاشیه‌سازی‌ها باید موارد ذیل رعایت شود:

- مسئولان کشور باید مبارزه با نفسانیات و منیت‌ها و نیز اصلاح انگیزه‌ها و نیت‌ها را جدی‌تر

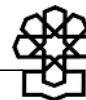
بگیرند،

- تبعیت از قانون باید در جامعه و نزد مسئولان حاکم شود،

- قوه قضائیه و دادستان کل کشور در عین حال که به بررسی شکایت‌ها و اعتراض‌ها با

درستی و سرعت می‌پردازند باید با اتهام‌زنندگان بدون سند به‌شدت و سرعت برخورد کنند تا

سرمایه اجتماعی حاکمیت تضعیف نشده و از بین نرود.

منابع و مآخذ

۱. فرزین، محمدرضا. اجرای محورهای هفت‌گانه طرح تحول اقتصادی را منسجم‌تر دنبال می‌کنیم، خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۱/۳.
۲. بیانات مقام معظم رهبری در جمع ده‌ها هزار نفر از زائران و مجاوران بارگاه ملکوتی ثامن‌الحجج علی‌ابن‌موسی‌الرضا (ع) در تاریخ ۱۳۹۰/۱/۱، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir
۳. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۲/۲۷.
۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مهندسان و کارگران صنعت نفت در منطقه پارس جنوبی در تاریخ ۱۳۹۰/۱/۸، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir
۵. بیانات مقام معظم رهبری در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، ۱۳۸۹/۹/۱۰.
۶. پیام نوروزی سال ۱۳۹۰ رهبر معظم انقلاب اسلامی، سایت دفتر مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir
۷. تحریم اقتصادی (آثار و پیامدها، سیاست‌ها و راهکارها)، مؤسسه تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۷.
۸. حکیمی، محمدرضا. الحیاه، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۶.
۹. آذر، عادل. مشاهیر اقتصاد ایران، انتشارات تیزهوشان، ۱۳۸۸.
۱۰. پیغامی، عادل. درباره الزامات جهاد اقتصادی، سایت khamenei.ir
۱۱. فرمان هشت ماده‌ای درباره مبارزه با مفسد اقتصادی از سایت رسمی مقام معظم رهبری به آدرس: www.leader.ir
۱۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۱۳. گزارش کمیسیون ویژه اصل چهارم و چهارم قانون اساسی درباره واگذاری‌های شرکت‌های دولتی براساس اصل چهارم و چهارم قانون اساسی قرائت شده در صحن علنی مجلس در تاریخ ۱۳۸۹/۱۰/۵.
۱۴. محاسبه و ارزیابی فضای کسب‌وکار کشور در مقایسه با ۷۰ کشور جهان، شرکت نوسازی صنایع ایران، ۱۳۸۴.
۱۵. نامه‌های بی‌پاسخ مرکز پژوهش‌ها به وزیر امور اقتصادی و دارایی در مورد ارسال بسته‌های حمایتی اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها در تاریخ‌های ۱۳۸۹/۷/۱۳ و ۱۳۸۹/۸/۲۲ با شماره‌های ۷۶۵۷ و ۹۲۷۶.
۱۶. نهاوندیان، محمد. حذف ویژه‌خواری‌ها لازمه جهاد اقتصادی است، خبرگزاری مهر، ۱۳۹۰/۱/۱۵.

شماره مسلسل: ۱۰۷۷۴

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: رویکردی به مفهوم و بایسته‌های «جهاد اقتصادی»

نام دفتر: مطالعات اقتصادی

تهیه و تدوین: سیدمحسن علوی‌منش

ناظر علمی: سیداحسان خاندوزی

متقاضی: احمد توکلی (رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی: —

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۲/۱۳